

Observând traseul pe care îl urmează limba în procesul devenirii sale ca limbă poetică, cele două viziuni analizate se intersectează: ambii lingviști așază poezia într-un spațiu privilegiat al sistemului de semne al limbii, în condițiile în care limbajul poetic actualizează toate virtualitățile semantice existente, în stare latentă, în limba comună, în temeiul principiului creativității și expresivității artistice.

BIBLIOGRAFIE

- Irimia 1999 = Dumitru Irimia, *Introducere în stilistică*, Iași, Editura Polirom.
 Irimia 1979 = Dumitru Irimia, *Limbajul poetic eminescian*, Iași, Editura Junimea.
 Irimia 1986 = Dumitru Irimia, *Structura stilistică a limbii române contemporane*, București, Editura Științifică și Enciclopedică.
 Ivănescu 2000 = G. Ivănescu, *Istoria limbii române*, ediția a II-a, îngrijirea ediției, indice de autori și indice de cuvinte de Mihaela Paraschiv, Iași, Editura Junimea.
 Ivănescu 1989 = G. Ivănescu, *Studii de istoria limbii române literare*, ediție îngrijită și postfață de Al. Andriescu, Iași, Editura Junimea.

POETIC LANGUAGE AT G. IVĂNESCU AND DUMITRU IRIMIA

ABSTRACT

The article deepens the problem of poetic language of two great linguists in Iasi, G. Ivănescu and Dumitru Irimia, starting from the principles which generate the good functioning of poetic language. It arises from three sources of language: old language, folk language and neologisms. But poetic value is given by the rare, unusual use of forms and words belonging to these types of language that update a number of possible meanings, governed by aesthetic function that legitimizes poetic language.

The approach aims at highlighting some aspects which postulates poetic language. (1) Ivănescu stresses that the basis of any theory about poets' style should start with classical stylistics, language grouping into three categories: high and solemn style that characterizes poetry, ordinary or normal style, common and vulgar style or ironic, satirical. (2) It is language in opposition to the common language and deviations from the norm in poetic language become, in poetic language, the highest form of aesthetic mastery of speech, known as art-language (Ivănescu), in a transformation process in which linguistic knowledge becomes poetic knowledge, at the same time with autonomous development of poetic language (Irimia). (3) The poetic language is self-referential (Irimia) in the sense that the poetic text sets itself free from the extraverbal referent, building their own referent: the semantics world, (4) for the purposes of character developemant individual/collective the poetic language.

Keywords: poetic language, aesthetic function, deviation, self-referentiality, stylistics, literary norm.

MODELUL DE ANALIZĂ MORFOSINTACTICĂ PENTRU LIMBA ROMÂNĂ LA G. IVĂNESCU

ELENA TAMBA*

În domeniul studierii limbii române lingvistul ieșean G. Ivănescu elaborează un model de analiză morfosintactică, bazat pe raportarea la conținut, plecând, asemenea lui Noam Chomsky mai târziu, mai ales, de la gândire. Prima lucrare – de altfel, una fundamentală – în care G. Ivănescu tratează acest subiect este *Cursul de sintaxa limbii române moderne*, predat la Universitatea din Iași în perioada 1947–1949 (și reeditat de Oana Popârda în anul 2004), fapt care a facilitat accesul la această importantă operă pentru domeniul morfologiei și al sintaxei limbii române.

Volumul trasează direcțiile esențiale stabilite de Ivănescu în teoria gramaticală a limbii române, gândită ca fiind una preponderent logicistă. Mai întâi, plecând de la ideea omniprezenței semnificației, G. Ivănescu proiectează studiul lingvistic în mod extensiv, până la a face din acesta o adevărată teorie a cunoașterii (vezi *Prefața* la volumul menționat, semnată de Oana Popârda).

Demersul științific propus de Ivănescu pornește de la investigarea critică a doctrinelor lingvistice vechi și moderne (Humboldt, Wundt, Portig, Ries, Saussure, Meillet ș.a.), stabilind filiațiile, indicând punctele tari și punctele slabe ale ideilor respective, contextualizând, așadar, și stabilind modelele de analiză potrivite pentru română. Autorul adună, astfel, argumente în sprijinul propriei sale concepții, potrivit căreia în limbă factorul logic coexistă cu cel psihologic. Bazându-se pe această premisă, o analiză judicioasă a sintaxei trebuie să aibă în vedere analiza gândirii și totodată a spiritului (sentiment, intuiție). Astfel, sub aspectul ei sintactic, limba română este analizată de autor prin prisma antropologismului lingvistic, așadar din perspectivă psihologică și socioculturală, în special.

În concordanță cu perspectiva largă, integratoare a savantului ieșean, faptele sintactice sunt abordate din punct de vedere logic, psihologic, ontologic, semantic și pragmatic, într-un demers interdisciplinar. Legătura indisolubilă între sintaxă, logică și psihologie, grefată pe ideea saussuriană de sistem, conduce, în lucrarea lui G. Ivănescu, la o simbioză între structural și funcțional, lingvistul oferind modele

* Institutul de Filologie Română „Alexandru Philippide”, Iași, str. Th. Codrescu, nr. 2.

de analiză a frazei (teoretică, practică, volițională) și a elementelor fundamentale ale acesteia.

Deși titlul *Cursului* trimite doar la *sintaxă*, autorul, după ce reconsideră domeniile sintaxei, semanticii și lexicologiei, demonstrează că *morfologia* este inclusă în *sintaxă*, idee care ar sta la baza unei discipline lingvistice aparte, *morfosintaxa* (poziție adoptată, de altfel, de unele orientări lingvistice actuale), opusul *sintaxei* nemaifiind *morfologia*, ci *lexicologia*, iar al *morfologiei*, nu *sintaxa*, ci *semantica*. Este prezentă aici concepția lui Ries (*Was ist Syntax?*), conform căreia obiectul sintaxei îl constituie nu numai fraza, ci toate construcțiile complexe de cuvinte; de aceea, Ivănescu susține că „*sintaxa* nu stă alături cu *morfologia*, ci o cuprinde. *Sintaxa* comportă, alături de *morfologie*, și o *semasiologie* sau *semantică* (*Bedeutungslehre*), care ar fi *sintaxa* obișnuită până azi” (Ivănescu 2004: 24). „*Morfologia* [...] trebuie cuprinsă în *sintaxă*, ca partea *semeiologică* a acesteia” (*ibidem*: 38). „*Morfologia* de astăzi sau [...] *semeiologia sintactică* trebuie să fie și *semantică*, adică *semantică sintactică*” (*ibidem*: 39).

Lingvistul ieșean delimitează de la început cele două posibilități de interpretare a conceptului de *sintaxă*: pe de o parte, drept o anumită secțiune a limbii, o anumită categorie de fapte lingvistice, iar pe de altă parte, drept știința care se ocupă cu aceste fapte de limbă, așa-numita *sintactică*. „Cuvântul *sintaxă* are astăzi, ca și în trecutul său mai apropiat, două înțelesuri: el desemnează, întâi de toate, o anumită parte a limbii, mai exact, o anumită categorie de fapte lingvistice; el mai însemnează însă și știința care se ocupă cu această parte a limbii, cu aceste fenomene” (*ibidem*: 19).

Pentru G. Ivănescu, *sintaxa* este „știința elementului formal din frază”, dar și „știința formelor înțelesurilor frazei” (*ibidem*: 37). Ulterior, Ivănescu va considera ca prioritară *semantica*: „o structură de sens, fondată pe relațiile din planul ontic, care dă naștere unei structuri sintactice a expresiei, a vorbirii” (Ivănescu 1986: 3). Cât privește *pragmatica*, aceasta ține și de *semantică*, și de *sintaxă*, iar raporturile *semanticii* cu *semiotica* și cu *pragmatica* sunt considerate plecând de la relația formă–conținut vs realitate și de la sensul formelor în diversitatea lor. Constituirea *morfosintaxei* pune în valoare dimensiunea *semantică* a semnului lingvistic, a formelor unei limbi, în accepțiunea ivănesciană. Articolul din 1986 vine să completeze informațiile privitoare la legătura dintre *sintaxă*, *semantică* și *pragmatică*, pentru care propune o abordare unitară, în cadrul unei discipline comune.

Autorul consideră eronată concepția conform căreia „*morfologia* se ocupă numai cu formele semnelor, nu și cu înțelesurile lor, adică cu formele înțelesurilor. Dar această concepție este greșită, căci în limbă nu interesează simbolul ca atare, ci întru cât el este asociat cu un înțeles, deci interesează legătura sa cu un înțeles și interesează înțelesul însuși” (Ivănescu 2004: 39), ceea ce îl apropie și de concepția lui Ferdinand de Saussure. Pornind de la definiția dată *sintaxei* ca „știința a elementului formal din frază”, lingvistul subliniază și faptul că o parte din *stilistică*, și anume *stilistica frazei*, deci și *stilistica morfologică* și cea *sintactică*, fac parte din *sintaxă* (*ibidem*: 40). Aceste considerente îl determină să reconsidere parțial și

terminologia domeniului; astfel, el propune să se vorbească despre „*sintaxele* limbii sau, mai exact, ale vorbirii, iar știința care se ocupă cu aceste *sintaxe* ar trebui numită *sintaxeologie* sau, mai simplu, *sintactică*” (*ibidem*: 46) și optează pentru utilizarea termenului *sintaxă* doar pentru denumirea *realității lingvistice*.

Analiza *morfosintactică* ivănesciană vizează și faptul că, „denumind prin *sintaxeologie* sau *sintactică* studiul frazei din punct de vedere formal”, abordare care cuprinde atât ceea ce s-a numit *sintaxă* până la acel moment, cât și ceea ce s-a numit *morfologie*, se ajunge la concluzia că „termenul *gramatică* devine inutil, căci el este întrebuițat mai ales pentru a denumi întregul rezultat din îmbinarea *foneticii* cu *sintaxa* și *morfologia*” (*ibidem*). Așadar, *lingvistica*, în viziunea lui Ivănescu, cuprinde o *fonetică*, o *sintaxă* și o *lexicologie* (*ibidem*). În lucrarea menționată, autorul întreprinde o analiză a frazei, concepută ca unitate fundamentală în analiza *sintactică*. Prin *frază*, Ivănescu are în vedere nu numai ceea ce se înțelege în *gramatica română* anterioară prin acest termen, adică „o vorbire alcătuită din mai multe propoziții, ci chiar o singură propoziție, ea nedeosebindu-se prin nimic esențial de fraza care este alcătuită din mai multe propoziții” (*ibidem*: 118).

Pentru că G. Ivănescu consideră esențială în delimitarea frazei dimensiunea *semantică*, el distinge două tipuri fundamentale de frază:

- *fraza-cunoaștere* (identificată cu *judicata* din *logică*), numită de Ivănescu și *fraza* care exprimă gândire ori *frază teoretică* sau *frază cognitivă* (*ibidem*);
- *fraza practică* (care aparține studiului teoriei acțiunilor umane), care mai este numită de Ivănescu și *frază-voioșă* sau *volitivă* (*ibidem*: 148), în care „subiectul este realitatea despre care voiești fie ceva, să fie cumva, să facă ceva, predicatul este ceea ce voiești să fie sau să facă acea realitate” (*ibidem*).

Pe lângă aceste două tipuri de frază (*teoretice* și *practice*), Ivănescu identifică și *frazele afective* sau *exclamative*.

Concluzia autorului este că „așa-numitul punct de vedere gramatical în distingerea subiectului și predicatului nu este realmente gramatical, adică lingvistic, pentru motivul că nu există subiect și predicat gramatical, ci numai subiect și predicat logic sau psihologic, și acestea sânt și lingvistice” (*ibidem*: 155–156).

Pentru prima dată în *gramatica românească*, lingvistul ieșean introduce, în cadrul acestui curs, și o clasificare a frazelor din punctul de vedere al relației dintre subiectul logic și predicatul logic, în mai multe categorii (*ibidem*: 141). Pornind de la clasificarea logicianului Goblot, în fraze *categoriale* și fraze *ipotetice* – acestea din urmă numite și *condiționale* –, Ivănescu adaugă și frazele *cauzale* celor *ipotetice*, precum și *concesivele* ca *negative* ale *ipoteticelor* și *cauzalelor*. După cum se observă, modelul de analiză *morfosintactică* propus de Ivănescu este prezentat și concret în partea a doua a *Cursului de sintaxă*, în care sunt aprofundate și alte subiecte. Astfel, într-un capitol aparte, dedicat *sintaxei* și *semanticii* verbului în limba română, se precizează că delimitarea între *fraze teoretice* și *fraze volitive* este dată de modul verbului propoziției principale care alcătuiește fraza (*ibidem*: 162). Practic, Ivănescu arată că *indicativul*, prin diferitele sale timpuri, reflectă idei

foarte precise: prin prezent se exprimă acțiunea eternă, acțiunea unică prezentă și acțiunea iterativă prezentă (*ibidem*: 164–165), acțiunea trecută, unică sau iterativă se exprimă prin imperfect, perfect simplu, perfect compus, mai mult ca perfect (Ivănescu 2004: 166) etc., analiza continuând pentru fiecare mod verbal, personal sau impersonal. Abia după ce face această descriere amănunțită a tuturor modurilor și timpurilor verbale, lingvistul definește *modalitatea* ca fiind caracteristică numai acelor forme verbale care pot fi predicate, deci care au și persoană (*ibidem*: 213). Astfel, în concepția sa, moduri verbale sunt doar indicativul, prezumtivul, conjunctivul, optativul, imperativul, condiționalul, dar nu și infinitivul, participiul (cu gerunziul) și supinul.

Un alt model de analiză morfosintactică proprie numai lui Ivănescu este cel privitor la clasificarea frazelor după persoană, lingvistul având în vedere persoanele substantivului subiect, nu pe cele ale verbului sau ale pronumelui, așa cum sunt analizate în mod obișnuit (*ibidem*: 33). Astfel, substantivul nu are decât două persoane, persoana a II-a („așa-numitul caz vocativ”) și persoana a III-a („așa-numitul caz nominativ”). Vocativul este considerat de autor drept cazul prin care ne adresăm cuiva; el are funcție sintactică, ceea ce reprezintă un element de noutate, de originalitate în lingvistica românească. Ivănescu susține că vocativul este „o propoziție deosebită în cadrul frazei, și anume, o propoziție din acelea care alcătuiesc o judecată deosebită de restul frazei, deci, o propoziție din acelea pe care le-am considerat *apozitii*”, nefiind totuși doar o apozitie, ci *elementul cardinal* al frazei care îl cuprinde (*ibidem*: 235). Astfel, vocativul este o altă judecată, „dorință, voință, decizie”. Analiza propusă de lingvistul ieșean este detaliată pentru diferitele tipuri de contexte în care vocativul poate apărea și cu diversele nuanțe pe care le poate avea.

Practic, un alt element novator al cursului de sintaxă al lui Ivănescu este legat de cele două elemente esențiale în care este structurată fraza, și anume sfera subiectului și sfera predicatului, ca o pregătire a ceea ce astăzi este cunoscut ca *grup nominal* și *grup verbal*. Această problemă va fi abordată și ulterior, într-un studiu din 1965 – *Nume și verb*. Ca și generatiștii mai târziu, G. Ivănescu susține că părțile de vorbire reprezintă categorii universale ale limbajului.

Analiza morfosintactică a lui Ivănescu poate fi structurată și în funcție de ceea ce profesorul prezenta în detaliu, în două studii din 1963 și 1964: *Gramatica și logica*, I. *Structura gândirii ca factor primar al structurii morfologice a limbii* și II. *Structura gândirii ca factor primar al structurii sintactice a limbii*. Practic, Ivănescu reia și aprofundează ideile anunțate în *Cursul de sintaxă*, și anume faptul că „structura limbii nu se poate explica decât prin structura gândirii” (Ivănescu 1963: 261), precizând că „a analiza limba de pe pozițiile logicii – și desigur și ale psihologiei – este, cel puțin în cazul de față, singurul punct de vedere îndreptățit în lingvistică, este punctul de vedere lingvistic” (*ibidem*: 266). După ce, în prima parte a studiului, a arătat că diversele clase de cuvinte sunt reflexe ale unor fapte din planul gândirii, în speță manifestarea în planul limbii a unor fapte de ordin formal (morfologic) din planul gândirii, în partea a doua a studiului, lingvistul ieșean ia în

discuție analiza propoziției și analiza frazei, arătând că singura modalitate clară de segmentare sintactică e cea logică. Concluzia sa este că „propoziția exprimă numai o judecată, iar fraza exprimă numai unirea unor judecăți” (Ivănescu 1964: 214).

Ca o completare a celor spuse în *Cursul de sintaxă*, în articolul *Îndrumări în cercetarea morfologiei limbii literare românești din secolul al XIX-lea* (1955), Ivănescu prezintă și modul în care ar trebui să se facă cercetarea morfologică concretă, precizând că „cel care vrea să studieze morfologia acestei limbi studiază de fapt formarea limbii literare române moderne” (Ivănescu 1955: 22). El consideră, de asemenea, ca fiind necesară și o cercetare a diferențelor morfologice de la o regiune la alta, prezentând, spre exemplificare, situația verbului *vrea/voi*: „formele *voiu* «vreau» și *va* «vrea» caracterizau până spre sfârșitul secolului al XVIII-lea limba literară veche din toate provinciile [...]. Dar pe la sfârșitul acestui secol pătrund în limba literară din Ardeal și Moldova formele populare *vre(a)u*, *vre(a)* și *v(r)oiesc*, *v(r)oieste*, iar vechile forme rămân să caracterizeze numai dialectul literar muntean, până pe la 1880” (*ibidem*: 24). Și pentru a susține întrepătrunderea elementelor de morfologie (sau mai precis de morfosintaxă) cu cele de stilistică, autorul arată în același articol că, „atâta vreme cât forma verbală *voi* «vreau» caracteriza limba literară a muntenilor, ea nu putea căpăta altă funcție decât aceea a exprimării normale, neutre. Când, însă, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, limba literară românească se fixa la forma *vreau*, de origine moldovenească și ardelenească, forma verbală *voi* «vreau» rămânea disponibilă pentru funcțiile stilistice emoționale” (*ibidem*: 37).

În secolul al XIX-lea, și pentru morfologie, susține lingvistul, este vizibilă „încă lupta între limba veche (scrisă) și limba nouă (populară)” (*ibidem*: 26), iar pentru o cercetare exhaustivă a morfologiei limbii române trebuie să fie avute în vedere atât morfologia elementelor de origine populară a limbii literare, cât și morfologia elementelor savante ale limbii, a neologismelor.

Modelul de analiză morfosintactică propus de Ivănescu este clar prezentat și într-o serie de studii dedicate unor subiecte speciale (de exemplu, în *Din sintaxa propozițiilor exclamative* – 1958).

Apărută în 1980, *Istoria limbii române* – prima istorie integrală a limbii române – constituie și o veritabilă gramatică istorică, ceea ce permite și o urmărire a modelului de analiză morfosintactică a lui Ivănescu, pornind de la faptele de limbă prezentate în evoluția lor. Același lucru îl permite și abordarea anterioară din *Problemele capitale ale vechii române literare* (1948).

În concluzie, subliniem faptul că modelul de analiză morfosintactică pe care G. Ivănescu îl propune pentru limba română reprezintă una dintre cele mai interesante abordări a studiului limbii române: plecând de la viziunea largă, integratoare a lingvistului, faptele morfosintactice sunt analizate din punct de vedere logic, psihologic, ontologic, semantic și pragmatic, într-un demers interdisciplinar.

BIBLIOGRAFIE

- Ivănescu 1948 = G. Ivănescu, *Problemele capitale ale vechii române literare*, în „Buletinul Institutului de Filologie Română «Alexandru Philippide»”, XI–XII, 1944–1945 [1948], p. 1–412 și 540 (și în extras).
- Ivănescu 1955 = G. Ivănescu, *Îndrumări în cercetarea morfologiei limbii literare românești din secolul al XIX-lea*, în „Limba română”, anul IV, nr. 1, p. 19–39.
- Ivănescu 1958 = G. Ivănescu, *Din sintaxa propozițiilor exclamative*, în vol. *Omagiu lui Iorgu Iordan cu prilejul împlinirii a 70 de ani*, București, Editura Academiei, p. 449–452.
- Ivănescu 1963 = G. Ivănescu, *Gramatica și logica*, I. *Structura gândirii ca factor primar al structurii morfologice a limbii*, în „Analele Universității din Timișoara”, Seria Științe filologice, I, p. 259–268.
- Ivănescu 1964 = G. Ivănescu, *Gramatica și logica*, II. *Structura gândirii ca factor primar al structurii sintactice a limbii*, în „Analele Universității din Timișoara”, Seria Științe filologice, II, p. 193–220.
- Ivănescu 1965 = G. Ivănescu, *Nume și verb*, în vol. *Omagiu lui Alexandru Rosetti la 70 de ani*, București, Editura Academiei, p. 423–426.
- Ivănescu 1980 = G. Ivănescu, *Istoria limbii române*, Iași, Editura Junimea.
- Ivănescu 1986 = G. Ivănescu, *Syntaxe, sémantique, pragmatique*, în „Analele științifice ale Universității «Alexandru Ioan Cuza»”, Iași, Secțiunea IIIe. Lingvistică, t. XXXII, p. 1–22.
- Ivănescu 2004 = G. Ivănescu, *Curs de sintaxa limbii române moderne*, editat, adnotat și prefăcut de Oana Popârda, Iași, Editura Junimea.

G. IVĂNESCU'S MODEL OF MORPHOLOGICAL-SYNTACTIC ANALYSIS OF ROMANIAN LANGUAGE

ABSTRACT

This paper is focused on researching the morphological-syntactic analysis model proposed by prof. Ivănescu for Romanian – one of the most interesting approaches to studying this language. Proceeding from the wide, integrative vision of the linguist, morphological-syntactic structures are being interdisciplinary analysed from the logical, psychological, ontological, semantic and pragmatic point of view. The inseparable connection between syntax, logics and psychology, based on Saussure's idea of a system, leads to a symbiosis between the structural and the functional, according to G. Ivănescu. The linguist offers, thus, models of phrase analysis (theoretical, practical, volitional) and of phrase components analysis.

Keywords: *morphology, syntax, morphosyntax, analysis model.*

DIRECȚIA IVĂNESCIANĂ ÎN CERCETAREA LIMBII ROMÂNE LITERARE

VASILE D. ȚĂRA*

După o viață dedicată până la sacrificiu cercetării științifice și îndeosebi studiului limbii române, profesorul G. Ivănescu era convins de faptul că în lucrările sale de limbă literară a exprimat „o viziune nouă asupra nașterii și dezvoltării limbii române literare, deosebită în multe privințe de cele pe care le propuseseră mai înainte cercetătorii. Această viziune cuprinde multe elemente din concepția lui A. Philippide și G. Ibrăileanu, din concepția unor elevi ai lor (G. Pascu și Iorgu Iordan), precum și din concepția lui S. Pușcariu, și se opune concepțiilor susținute de Ov. Densusianu și de elevii săi: Al. Rosetti, Al. Graur și J. Byck. În ce privește limba veche, am urmat în unele privințe și pe N. Iorga. M-am situat, în aceste articole, ca și în *Istoria limbii române*, pe poziția creată de N. Iorga și I.-A. Candrea și reluată de G. Ibrăileanu și de S. Pușcariu” (Ivănescu 1989: VIII). Așa cum a procedat întotdeauna în studiile sale, G. Ivănescu a supus unui examen critic sever, dar mai ales a aprofundat ideile și părerile enunțate de predecesori, completându-le și dezvoltându-le considerabil, într-o viziune proprie și cu argumente peremptorii.

Întrucât, până acum, concepția profesorului G. Ivănescu referitoare la cercetarea diacronică a românei literare a mai fost analizată și prezentată pe larg (Andriescu 1989: 249–263, Munteanu 2012: 387–393 și Nicolau 2012: 27–29, 66–106), vom stăruii doar asupra aspectelor care au determinat impunerea direcției ivănesciene în studiul variantei cultivate a limbii române. Fără să intrăm în detalii, vom prezenta, desigur, și contribuțiile savantului ieșean la clarificarea problemelor fundamentale ale istoriei limbii literare.

Trebuie să precizăm de la început că aproape toate problemele teoretice și aplicațiile practice la care ne vom referi se regăsesc, într-o formă sau alta, în teza sa de doctorat, pe care a susținut-o în 1945, după încetarea conflagrației mondiale, și a editat-o în 1948 (Andriescu 1989: 249, nota 1). După aceea, de-a lungul întregii vieți, chiar dacă și-a sporit considerabil erudiția și preocupările științifice, cercetarea limbii române literare a rămas o constantă esențială a studiilor sale de lingvistică. Așa se explică de ce, în a doua jumătate a secolului trecut, când

* Universitatea de Vest, Timișoara, bd. Vasile Pârvan, nr. 4, România.